

TEORIA CIAŁA STAŁEGO (cz. II)

TWIERDZENIE BLOCHA

W idealnym kryształe

$$\left[-\frac{\hbar^2}{2m} \Delta_i + V(\mathbf{r}) \right] \varphi(\mathbf{r}) = \varepsilon \varphi(\mathbf{r})$$

$V(\mathbf{r})$ - periodyczny, $V(\mathbf{r}+\mathbf{R}) = V(\mathbf{r})$, $\mathbf{R}$ - wektor sieci prostej

$T_{\mathbf{R}}$ - operator translacji o wektor sieci Bravais, $\mathbf{R}$; $[\mathbf{H}, T_{\mathbf{R}}] = 0$

$$T_{\mathbf{R}} \varphi(\mathbf{r}) = \varphi(\mathbf{r} + \mathbf{R})$$

ale φ musi być też funkcją własną $T_{\mathbf{R}}$,
przy translacji o elementarny wektor sieci np. $\mathbf{a}_1$

$$T_{\mathbf{a}_1} \varphi(\mathbf{r}) = \lambda_1 \varphi(\mathbf{r})$$

złożenie $T_{\mathbf{a}_1}$ i $T_{-\mathbf{a}_1}$ musi dać 1, $|\lambda_1|^2 = 1$, $\lambda_1 = \exp(i\mathbf{k}_1 \cdot \mathbf{a}_1)$

dla dowolnego wektora translacji $\mathbf{R} = l_1 \mathbf{a}_1 + l_2 \mathbf{a}_2 + l_3 \mathbf{a}_3$

to w ogólności $\lambda = \exp(i\mathbf{k} \cdot \mathbf{R})$

gdzie $\mathbf{k} = b_1 \mathbf{k}_1 + b_2 \mathbf{k}_2 + b_3 \mathbf{k}_3$ jest wektorem sieci odwrotnej,

a $\{b_i\}$ to wektory bazowe sieci odwrotnej spełniające

gdyż $b_i \mathbf{a}_i = 2\pi$, a ponieważ $\exp(i2\pi) = 1$,

zatem (1)

$$\varphi(\mathbf{r} + \mathbf{R}) = e^{i\mathbf{k}\mathbf{R}} \varphi(\mathbf{r})$$

$e^{i\mathbf{k}\mathbf{R}}$ - to wartości własne operatora translacji o wektor $\mathbf{R}$

to definiuje wektor falowy $\mathbf{k}$,

$\mathbf{k}$ „numeruje” wartości własne $\mathbf{T}$, a zatem wartości własne $\mathbf{H}$

(1) jest jedną z postaci twierdzenia Blocha

Funkcja o postaci (2)

$$\varphi_{\mathbf{k}}(\mathbf{r}) = e^{i\mathbf{k}\mathbf{r}} u_{\mathbf{k}}(\mathbf{r})$$

gdzie

$U_{\mathbf{k}}(\mathbf{r})$ jest funkcją o periodyczności sieci

spełnia warunek (1); (2) jest inną postacią tw. Blocha

Periodyczne warunki brzegowe (warunki brzegowe Born-Karmana)

zamiast nieskończonego kryształu postulujemy jego skończoną (ale makroskopową objętość) $V = (N_1\mathbf{a}_1, N_2\mathbf{a}_2, N_3\mathbf{a}_3) = (L_1, L_2, L_3)$ dla sieci regularnej

i żądamy warunku

$$\varphi_{\mathbf{k}}(\mathbf{r} + \mathbf{N}_i\mathbf{a}_i) = \varphi_{\mathbf{k}}(\mathbf{r})$$

z postaci Blochowskiej (2) mamy

$$\varphi_{\mathbf{k}}(\mathbf{r} + \mathbf{N}_i\mathbf{a}_i) = e^{i\mathbf{N}_i\mathbf{k}\mathbf{a}_i} \varphi_{\mathbf{k}}(\mathbf{r})$$

$\exp(iN_ik a_i) = 1$ zatem $i N_i k a_i = i n_i 2\pi$, zatem $k_i = 2\pi n_i / (N_i a_i)$ (3)
 definiuje możliwe wartości wektora falowego,
 dyskretyzując ciągłe widmo k

w przypadku sieci 1D – swobodny elektron, fala płaska,....

$$\psi(x) = \frac{1}{\sqrt{L}} e^{ikx}, \quad \psi(x+L) = \psi(x)$$

$$e^{ikL} = 1, \Rightarrow kL = n2\pi, \Rightarrow k_n = n \frac{2\pi}{L} = n \frac{2\pi}{Na}$$

najmniejsza wartość k to $2\pi/Na$, i „skok” wartości k też o $2\pi/Na$;

strefy Brillouina

dla $k > b$ (b wektor bazowy sieci odwrotnej) $k = b + k'$, czynnik fazowy w równaniu (1) [tw. Blocha]

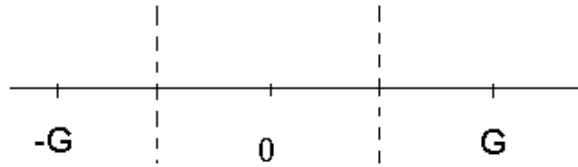
$$e^{i(b+k')R} = e^{ik'R} e^{ibR} = e^{ik'R}$$

gdzież $bR = 2\pi l$

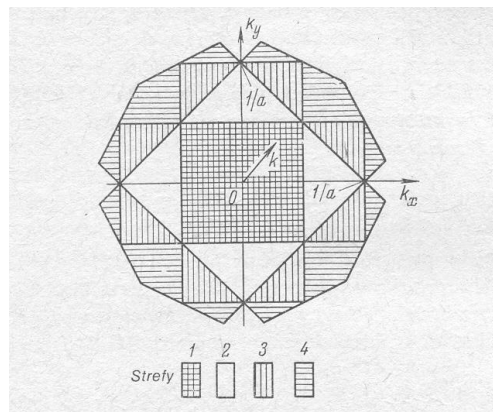
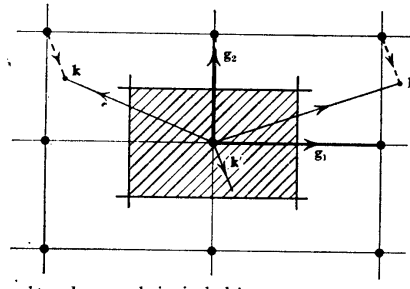
- energia stanu o danym k zależy jednoznacznie od k
- wszystkie wartości k z przedziału (3) definiują IBZ, a odp. wartości energii tworzą pasmo energii
- wektory k spoza IBZ można „sprowadzić” do IBZ
- IBZ to komórka Wignera-Seitza w sieci odwrotnej
- kolejne strefy tworzy się w analogiczny sposób
- dla $V = 0$, pasma odpowiadające kolejnym BZ stanowią kontynuacje kolejnych pasm

konstrukcja stref Brillouina

1D, łańcuch

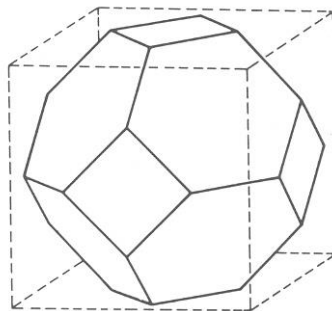

2D, sieć kwadratowa (prostokątna)

3D -analogicznie

IBZ dla fcc

- objętość każdej strefy jest taka sama

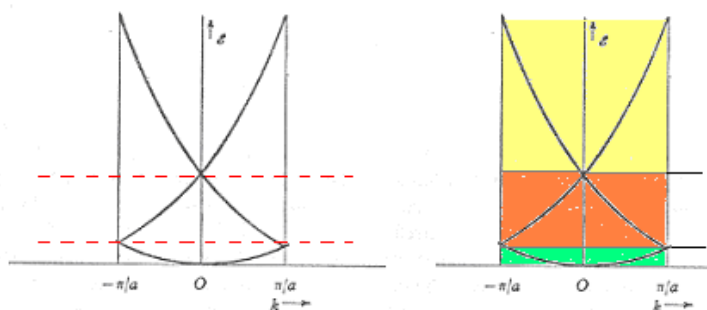
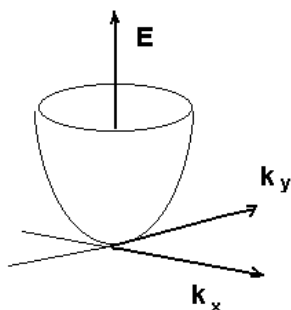
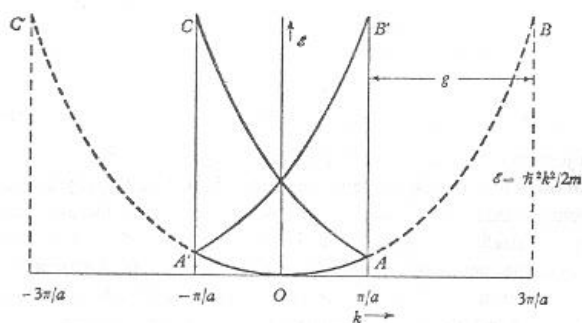
- fragmenty wyższych stref składają się na IBZ ($k' \rightarrow k$)

Model elektronu swobodnego

$V(r) = 0 \rightarrow u(r) = \text{const. (1)}, \quad \varphi = 1/(\Omega^{1/2}) e^{ikr}$

Paraboliczna zależność $E(k)$ dla każdego k

$$E_k^0 = \frac{\hbar^2 k^2}{2m}$$

Powierzchnie Fermiego: 1D – 2 punkty, 2D – okręgi, 3D – sfery

Gęstość stanów :

Energia zależy tylko od długości wektora falowego $|k|$;

$$\rho(\mathbf{k})d\mathbf{k} = \rho(E)dE$$

Ilość stanów (dla elektronów $\times 2$ - spin) przedziale $[E, E+dE]$

dk - objętość zawierająca wszystkie stany (wszystkie k) o tej samej energii

3D – sfera o promieniu k ; $\rho(E) = 2^{1/2} m^{3/2} E^{1/2} / (\pi^2 \hbar^3)$ { $\hbar$ kreślone }

2D – okrąg o promieniu k ; $\rho(E) = m / (\pi \hbar^2)$

1D – 2 punkty ($k, -k$); $\rho(E) = 2^{-3/2} m^{1/2} E^{-1/2} / (\pi \hbar)$

natomiast gęstość gazu elektronów swobodnych: $n = 2N / \Omega$

$N = (\text{objętość w przestrzeni } k \text{ do } k_F) / \Omega_0$

(swobodne nieoddziałujące elektrony - gaz jednorodny, gęstość stała, ale zależna od tego ile stanów jest obsadzonych)

$$3D: \quad n = k_F^3 / (3 \pi^2)$$

$$2D: \quad n = k_F^2 / (2 \pi)$$

$$1D: \quad n = k_F / \pi$$

Model prawie swobodnych elektronów

Do obrazu elektronów swobodnych wprowadzamy słabe zaburzenie w postaci słabego periodycznego potencjału $V(r)$.

Model NFE dobrze opisuje układy zawierające słabo związane elektrony (metale)

Z dokładnością do II rzędu RZ

$$E(\mathbf{k}) = E_{\mathbf{k}}^0 + \langle \mathbf{k} | V | \mathbf{k} \rangle + \sum_{\mathbf{k}'} \frac{|\langle \mathbf{k} | V | \mathbf{k}' \rangle|^2}{E_{\mathbf{k}}^0 - E_{\mathbf{k}'}^0}$$

funkcja falowa jest dalej kombinacją liniową fal płaskich

(przypomnijmy, że dla stanu o najniższej energii, poprawka w II-gim rzędzie jest ujemna)

potencjał, jako funkcję periodyczną $\mathbf{r}$ można rozwinąć Fourierowsko w bazie fal płaskich opartych o wektory sieci odwrotnej (3a)

$$V(\mathbf{r}) = \sum_{\mathbf{g}} V_{\mathbf{g}} e^{i\mathbf{g}\mathbf{r}}$$

(problem: trzeba znać $V_{\mathbf{g}}$ lub umieć je przybliżyć)
zatem

$$\langle \mathbf{k} | V | \mathbf{k}' \rangle = \sum_{\mathbf{g}} V_{\mathbf{g}} \int d\mathbf{r} e^{i(\mathbf{k}+\mathbf{g}-\mathbf{k}')\mathbf{r}}$$

$\neq 0$ tylko dla $(\mathbf{k} - \mathbf{k}') = \mathbf{g}$

więc

$$E(\mathbf{k}) = E_{\mathbf{k}}^0 + V_0 + \sum_{\mathbf{g} \neq 0} \frac{|V_{\mathbf{g}}|^2}{E_{\mathbf{k}}^0 - E_{\mathbf{k}-\mathbf{g}}^0}$$

ale dla $\mathbf{k}$, dla których mamy degenerację trzeba stosować pierwszy rząd RZ dla stanów zdegenerowanych – mianownik energetyczny znika....

sytuacja taka ma miejsce dla $\mathbf{k}$ na granicach stref, np.

$$\mathbf{k} = \frac{1}{2} \mathbf{G} \text{ i } \mathbf{k} = -\frac{1}{2} \mathbf{G}, \quad \mathbf{G} = \pi / a$$

(dla $\mathbf{k}$ i $-\mathbf{k}$, innych niż granice strefy nie ma degeneracji w II-gim rzędzie bo $\mathbf{k}$ i $-\mathbf{k}$ nie różnią się o $\mathbf{G}$)

wówczas dla $\mathbf{k}$ blisko granicy strefy przybliżamy (4)

$$\varphi_{\mathbf{k}} = a_{\mathbf{k}} e^{i\mathbf{k}\mathbf{r}} + a_{\mathbf{k}-\mathbf{G}} e^{i(\mathbf{k}-\mathbf{G})\mathbf{r}}$$

działanie $H \varphi = E \varphi$, mnożenie z lewej przez $\exp(\dots)$ i
 scałkowanie
 da układ równań algebr. na współczynniki $a_{\mathbf{k}}$, $a_{\mathbf{k}-\mathbf{G}}$ (5)

$$\begin{bmatrix} E_{\mathbf{k}}^0 - E(\mathbf{k}) & V_{\mathbf{G}} \\ V_{-\mathbf{G}} & E_{\mathbf{k}-\mathbf{G}}^0 - E(\mathbf{k}) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a_{\mathbf{k}} \\ a_{\mathbf{k}-\mathbf{G}} \end{bmatrix} = 0$$

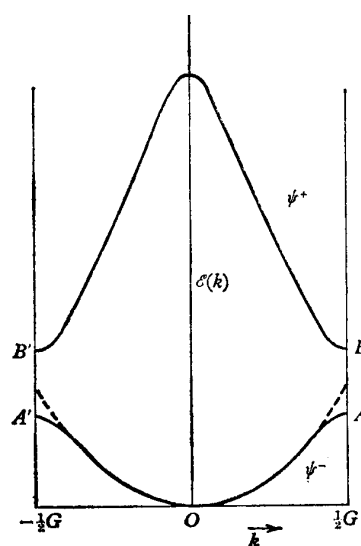
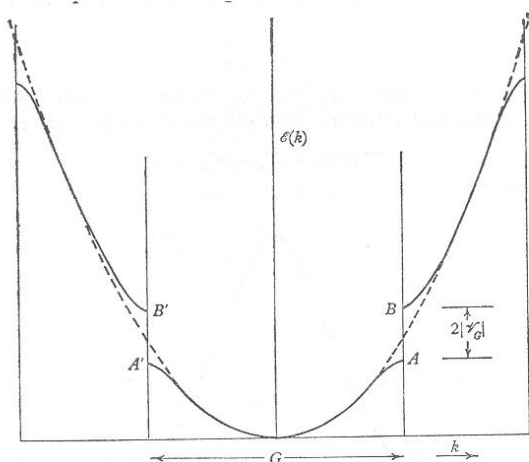
(położyłem $V_0 = 0$)

nietrywialne rozwiązanie

$$E^{\pm}(\mathbf{k}) = \frac{1}{2}(E_{\mathbf{k}}^0 + E_{\mathbf{k}-\mathbf{G}}^0) \pm \frac{1}{2} \sqrt{(E_{\mathbf{k}}^0 - E_{\mathbf{k}-\mathbf{G}}^0)^2 + 4|V_{\mathbf{G}}|^2}$$

dla $\mathbf{k}$ bardzo bliskich $\frac{1}{2}\mathbf{G}$

$$E^{\pm}(\mathbf{k}) = E_{\frac{1}{2}\mathbf{G}}^0 \pm |V_{\mathbf{G}}|$$

- „ciągłe” pasmo (continuum) dla swobodnych elektronów

ulega „rozcłónkowaniu” na szereg pasm rozdzielonych przerwami

- ze względu na tw. Blocha jednej wartości k odpowiada nieskończenie wiele rozwiązań: numerujemy je „ n ” (pasma) - zmienia się tylko $u_k(r) \rightarrow u_{nk}(r)$ „atomowy” charakter funkcji w pobliżu węzłów decyduje o charakterze u

Rozwiązanie (-) daje $a_1 = 1/\sqrt{2}$ $a_2 = 1/\sqrt{2}$

(+) $a_1 = 1/\sqrt{2}$ $a_2 = -1/\sqrt{2}$

z (4) mamy

$$\varphi^- = \sqrt{2} \cos\left(\frac{1}{2} \mathbf{G} \mathbf{r}\right), \quad \varphi^+ = \sqrt{2} i \sin\left(\frac{1}{2} \mathbf{G} \mathbf{r}\right)$$

dla prostej sieci z jednym atomem w centrum komórki elementarnej

φ^- koncentruje gęstość na węzłach atomowych, tam gdzie V jest najbardziej przyciągający

φ^+ koncentruje gęstość między węzłami atomowymi,

zauważmy ponadto, że dla każdego k , z powodu periodyczności u , φ możemy przedstawić jako (6)

$$\varphi_k(\mathbf{r}) = e^{i\mathbf{k}\mathbf{r}} \sum_{\mathbf{g}} a_{\mathbf{k}-\mathbf{g}} e^{-i\mathbf{g}\mathbf{r}}$$

(6) jest f. własną H .

W rzeczywistości, w pobliżu jąder φ ma charakter funkcji atomowej, co wymaga w praktyce bardzo długich sum w (6) zawierających szybkozmienne funkcje $\exp(i\mathbf{g}\mathbf{r})$ – duże $\mathbf{g}$

Modelowe potencjały periodyczne w metodzie NFE

Ściśle zawsze można zapisać:

$$V(\mathbf{r}) = \sum_{\mathbf{g}} V_{\mathbf{g}} e^{i\mathbf{g}\mathbf{r}}$$

1. 1D, tylko $\mathbf{g} = 0$, $V = \text{const}$, $\Rightarrow$ model swobodnych elektronów
2. 1D, $\mathbf{g} = -2\pi/a, 0, 2\pi/a$,

$$V = V_0 + 2V_1 \cos(2\pi x/a)$$

- 1D – naprzemienne pasma i przerwy
- 2D, 3D - charakter $E_n(\mathbf{k})$ w pasmie, może różnić się dla różnych kierunków $\mathbf{k}$
- 2D lub 3D mogą nie istnieć „bezwzględne” przerwy
- jednoelektronowe stany w pasmach należy obsadzić elektronami
- poziom Fermiego

np.: w 1D: 1 atom w komórce elementarnej,
n elektronów w atomie $\Rightarrow$ przy N komórkach
 $n \cdot N$ elektronów,
w pasmie mamy $2 \cdot N$ /spin/ stanów o różnych wart. $\mathbf{k}$
 $n \cdot N$ elektronami obsadzamy kolejne stany w kolejnych
pasmach

w tym najprostszym modelu

- parzysta liczba elektronów $\Rightarrow$ półprzewodnik / izolator
- nieparzysta $\Rightarrow$ metal

(w 2D lub 3D już niekoniecznie tak musi być)

- metale, izolatory, półprzewodniki

Powierzchnie stałej energii, powierzchnia Fermiego

1D - punkty (pary punktów) w $\mathbf{k}$;

w funkcji k : najpierw kwadratowo się rozrzedzają, a następnie zagęszczają

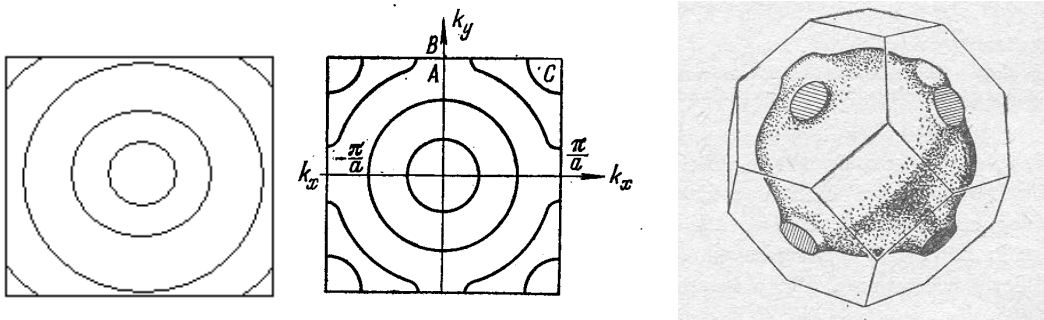
2D - sieć kwadratowa; 3D – sieć regularna kubiczna

I BZ - kwadrat; 3D - sześcian

blisko $k=0$ okręgi / sfery

w pobliżu granicy strefy pochodna $E(k)$ jest bliska 0 dla k prostopadłych do granicy;

na granicach stref – nieciągłości (przerwy energetyczne !)

swobodne elektrony;

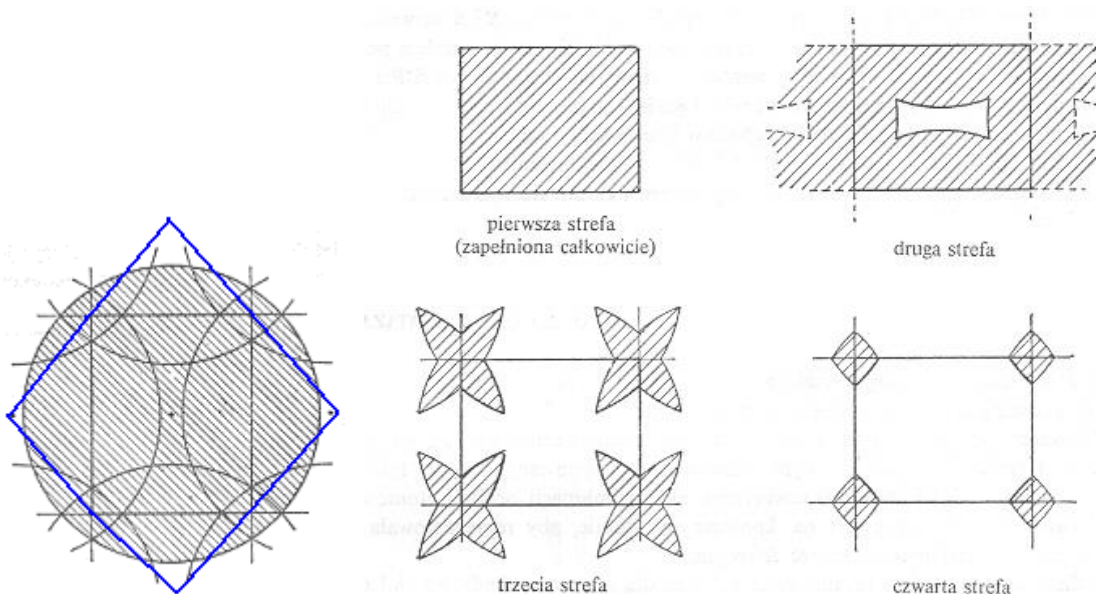
NFEG;

NFEG FCC

E_{const} – podobne do E_{const} dla sieci kwadratowej, ale trójwymiarowe (sfery)

W schemacie rozszerzonych stref BZ,

gdy powierzchnia Fermiego tworzona jest przez k spoza IBZ :

coraz mniejsze „wypełnienie” obszaru kolejnych stref

Koncepcja masy efektywnej

(tensora odwrotności masy efektywnej – przy omawianiu metody kp);

Zauważmy:

- swobodne elektrony

$$E(k) = \frac{\hbar^2 k^2}{2m}, \quad \frac{1}{m} = \frac{1}{\hbar^2} \left(\frac{\partial^2 E(k)}{\partial k^2} \right)$$

krzywizna $E(k)$ określa „masę” cząstek

- elektrony prawie swobodne
  - na dnie pasma „masa” jest dodatnia (niekoniecznie = m)
  - w szczycie pasma „masa” jest ujemna, tzn. $m < 0$
  - w punkcie przegięcia $E(k)$ „masa” może być nieokreślona

Koncepcja dziury

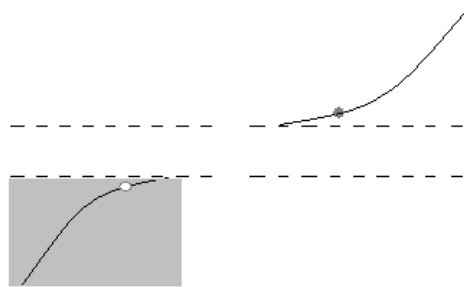
wstęp

- wewnątrz pasma energie stanów jednoelektronowych rosną zgodnie z rosnącymi wartościami od $k_0 \rightarrow k_N$
- w kolejnym pasmie od $k_N \rightarrow k_0$
- w sytuacji „zapełnione pasmo” + jeden obsadzony stan w kolejnym pasmie, wzbudzenia układu można z dobrym przybliżeniem opisywać jako wzbudzenia $N+1$ -go elektronu tzn. jednego elektronu (*)
- w sytuacji pasma zapełnionego do $N-1$ stanu jednoelektronowego, wzbudzenia (w ramach danego pasma) odpowiadają wzbudzeniom wieloelektronowym z nieobsadzonym stanem $n < N$
- energie stanów wzbudzonych (układu $N-1$ elektronowego, w ramach pasma) rosną, ale
- energia nieobsadzonego stanu jednoelektronowego przy takich wzbudzeniach – maleje

- „masa elektronu” w szczycie pasma jest ujemna

zatem

- wzbudzenia układu N-1 elektronów odpowiadają więc: (wzbudzeniu jednocząstkowemu) „cząstki” o ujemnej masie efektywnej, której energie są coraz mniejsze (bardziej ujemne; ujemne licząc od „zera” szczytu pasma)

popatrzmy na równanie Schroedingera, dla takiej cząstki

$$\left[\frac{p^2}{2(-m^*)} - eV \right] \psi = -E \psi$$

mnożąc przez -1 dostaniemy

$$\left[\frac{p^2}{2m^*} + eV \right] \psi = E \psi$$

a to odpowiada cząstce o przeciwnym ładunku (+e) i dodatniej masie - taką cząstkę (pseudo-cząstkę) nazywamy **dziurą**,

jej energia rośnie z kolejnymi wzbudzeniami układu N-1 elektronowego (w danym pasmie)

- jeśli w zapełnionym pasmie N-ty elektron ma spin s, to spin odpowiadającej dziury jest -s

podobna analogia istnieje dla pasma o N-n elektronach = n dziurach

METODA CIASNEGO WIAZANIA

Założenie: funkcja falowa jest kombinacją liniową orbitali (atomowych) zlokalizowanych na węzłach sieci

zakładamy, że obecność sieci (sąsiednich atomów) nieznacznie modyfikuje stany elektronów w izolowanych atomach

funkcja musi spełniać warunek Blocha

- założymy, że na każdym węźle (i) mamy P orbitali o różnej symetrii α (np. $ns, np, nd, \dots$)
- założymy też dla uproszczenia jeden atom w komórce elementarnej

$$\chi_{\alpha}(\mathbf{r} - \mathbf{R}_i)$$

$\mathbf{R}_i$ - wektory sieci

utwórzmy funkcje

$$\phi_{\alpha, \mathbf{k}}(\mathbf{r}) = \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_i e^{i\mathbf{k}\mathbf{R}_i} \chi_{\alpha}(\mathbf{r} - \mathbf{R}_i)$$

UWAGA – indeks α

spełniające warunek Blocha (tzw. sumy Blocha),

- orbitale o charakterze zdelokalizowanym -

stanowią one bazę, w której rozwijamy funkcję falową (*)

(gdyż ze wzgl. na symetrię krystal. α – nie jest już dobrą liczbą kwantową)

$$\varphi_{\mathbf{k}}(\mathbf{r}) = \sum_{\alpha} c_{\alpha} \phi_{\alpha, \mathbf{k}}(\mathbf{r})$$

dla więcej niż jednego atomu w komórce elementarnej, tworzymy sumy Blocha

dla każdego atomu (indeks τ) i ostatnie sumowanie przebiega dwa indeksy

(α i τ)

jeśli poziomy atomowe są dobrze energetycznie odseparowane, możemy w sumie (*) ograniczyć się do jednego wyrazu

podstawiając (*) do równania $H \varphi = E \varphi$ (**),

mnożąc z lewej strony przez kolejne ϕ_{α}^* i całkując po Ω ,

dostaniemy macierzowe równanie (**) $(\underline{H} - \underline{SE})\underline{C} = 0$
w bazie funkcji ϕ_α

$$\underline{C} = \begin{bmatrix} c_1 \\ c_2 \\ \dots \\ c_P \end{bmatrix}$$

elementy macierzowe H , (***)

$$H_{\alpha\beta} = \langle \phi_\alpha | \mathbf{H} | \phi_\beta \rangle = \frac{1}{N} \sum_{ij} e^{i\mathbf{k}(\mathbf{R}_j - \mathbf{R}_i)} \int \chi_\alpha^*(\mathbf{r} - \mathbf{R}_i) \mathbf{H} \chi_\beta(\mathbf{r} - \mathbf{R}_j) d\mathbf{r}$$

S - całki nakrywania

$$S_{\alpha\beta} = \langle \phi_\alpha | \phi_\beta \rangle = \frac{1}{N} \sum_{ij} e^{i\mathbf{k}(\mathbf{R}_j - \mathbf{R}_i)} \int \chi_\alpha^*(\mathbf{r} - \mathbf{R}_i) \chi_\beta(\mathbf{r} - \mathbf{R}_j) d\mathbf{r}$$

(oczywiście funkcja i elementy macierzowe zależą od $\mathbf{k}$);

dla silnie zlokalizowanych orbitali można założyć $S_{ab} = \delta_{ab}$
(zakładając ortogonalność orbitali *na węzłach i pomiędzy węzłami*;
albo można pracować w orbitalach nie-ściśle-atomowych, ale ortogonalnych)

Przybliżenie najbliższych sąsiadów

Ponieważ potencjał w hamiltonianie H jest periodyczny to możemy założyć, że w sumie w $H_{\alpha\beta}$ istotnie różne od zera będą tylko całki :

1. zawierające orbitale na danym węźle
2. zawierające orbitale z sąsiednich (identycznych!) węzłów

w rezultacie N takich samych wyrazów „węzłowych”
i N takich samych par wyrazów międzywęzłowych (gdyż wszyscy „sąsiedzi” są jednakowi)

elementy macierzowe pomiędzy różnymi orbitalami z tego samego węzła możemy z dobrym przybliżeniem uznać za $= 0$
(orbitale atomowe są f. własnymi H_{at} , a V_{per} mało różni się od V_{at} w pobliżu węzłów atomowych)

każdą różną całkę traktujemy jako **parametr metody**

Ogólnie:

dla M atomów w komórce elementarnej wymiar zagadnienia macierzowego jest $D = (P \cdot M)$,

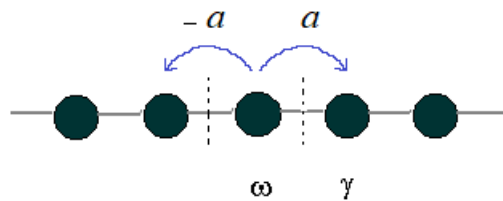
a różnych parametrów maksymalnie $M \cdot P + P \cdot P$

przykłady:

a) 1D, 1 atom / komórkę, 1 orbital / atom,	D=1, il.param = 2
b) 3D, 1 atom / komórkę, 1 orbital / atom,	D= 1, il.param = 2
c) 1D, 1 atom / komórkę, 2 orbitale / atom,	D=2, il.param = 5
d) 2D, 2 ident. at. / kom., 1 orbital / atom, (grafit, przybliżenie π -elektronowe)	D=2, il.param = 2
e) 3D, 2 różne.at. / kom., 4 orbitale / atom (s, p_x , p_y , p_z) + symetria (blenda cynkowa, fcc z bazą 2-atomową)	D=8, il.param = 9

ad. a)

$$\phi(\mathbf{r}) = \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_n e^{ikna} \chi(x - na)$$

$$\langle \chi_1 | \mathbf{H} | \chi_1 \rangle = \omega, \quad \langle \chi_1 | \mathbf{H} | \chi_2 \rangle = -\gamma$$

$\omega \sim$ energia orbitalna, γ - „całka rezonansowa”

w pot. cryst.

(*hopping parameter*)

uwaga:

$$\gamma = \int \chi_1^* \{ \mathbf{T} + \mathbf{V}_{per}(\mathbf{r}) \} \chi_2 d\mathbf{r} = \int \chi_1^* \{ \mathbf{T} + V_{at}(\mathbf{r}) + U(\mathbf{r}) \} \chi_2 d\mathbf{r} = \int \chi_1^* U(\mathbf{r}) \chi_2 d\mathbf{r}$$

$\gamma < 0$, oraz

$$U(\mathbf{r}) = \mathbf{V}_{per}(\mathbf{r}) - V_{at}(\mathbf{r})$$

to „odstępstwo” od potencjału atomowego leży poza obszarem, w którym zlokalizowany jest orbital atomowy na danym węźle; w rezultacie

$$\omega = \varepsilon + \int \chi U \chi d\mathbf{r} = \varepsilon + \alpha$$

ε - energia orbitalna, α - mała poprawka

w rezultacie (w 1D $r \rightarrow x$)

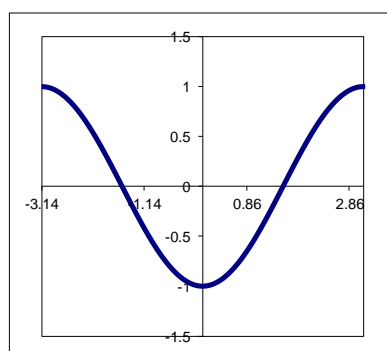
(A)

$$E(k) = \varepsilon + \alpha - 2\gamma \cos(ka)$$

$\varepsilon + \alpha$ - można traktować jako jeden parametr

strefa Brillouina ($-\pi/a, \pi/a$)

($\varepsilon + \alpha$ tylko przesuwa skalę energii)

dla $\varepsilon + \alpha = 0$, $a = 1$ – (w odpowiednich jednostkach),
jedno pasmo

- regularna sieć kubiczna, 1 atom / węzeł,
1 orbital typu „s” na atom (model metalu alkalicznego)

każdy węzeł ma teraz 6-ciu sąsiadów

$$(a,0,0), (-a,0,0), (0,a,0), (0,-a,0), (0,0,a), (0,0,-a)$$

w efekcie

$$E(\mathbf{k}) = \varepsilon + \alpha - 2\gamma(\cos(k_x a) + \cos(k_y a) + \cos(k_z a))$$

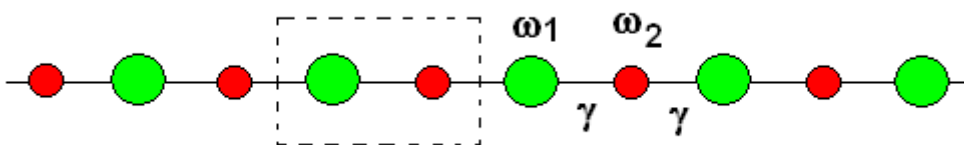
(jedno pasmo)

w objętości Ω mamy N węzłów, na każdym po 1 elektronie walencyjnym „s”,
i N funkcji Blocha, ale $2N$ stanów (spin), zatem pasmo jest wypełnione do
połowy – metal!

- sieć 1D , 2 różne atomy w kom.el., 1 orbital na atom

$$\varphi_{\mathbf{k}}(\mathbf{r}) = \sum_{\alpha, \tau} c_{\alpha, \tau} \phi_{\alpha, \mathbf{k}}(\mathbf{r} - \boldsymbol{\tau})$$

teraz macierz H ma wymiar 2 (dwa różne atomy w kom.el.),
ale każdy węzeł ma dwóch takich samych sąsiadów

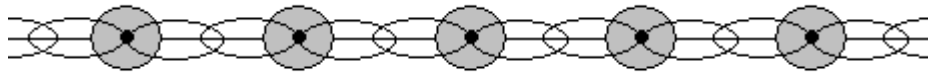
$$\omega_1 = \varepsilon_1 + \alpha_1, \quad \omega_2 = \varepsilon_2 + \alpha_2$$

$$H = \begin{bmatrix} \varepsilon_1 + \alpha_1 & -2\gamma \cos(kd) \\ -2\gamma \cos(kd) & \varepsilon_2 + \alpha_2 \end{bmatrix}$$

d - odległość między atomami

(dla 2 takich samych atomów mamy $E(k)$ ze wzoru (A))

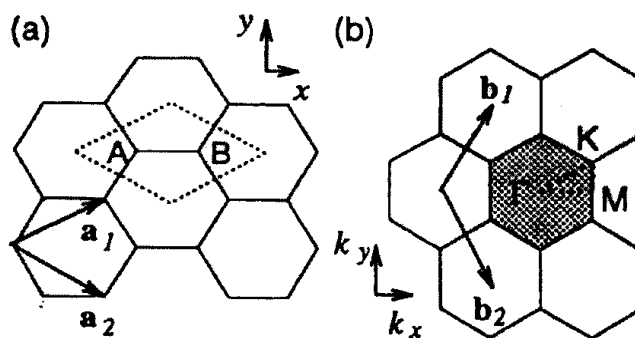
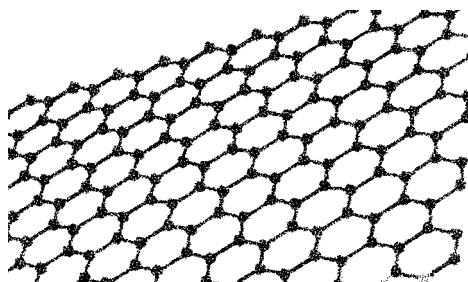
- sieć 1D, 1 atom w komórce elementarnej, 2 orbitale np. (s, p)

$$H = \begin{bmatrix} ss + ss' \cdot 2 \cos ka & sp' \cdot 2 \cos ka \\ sp' \cdot 2 \cos ka & pp + pp' \cdot 2 \cos ka \end{bmatrix}$$

$$ss = \varepsilon + \alpha, \quad ss' = -\gamma$$

- grafen - przybliżenie π -elektronowe

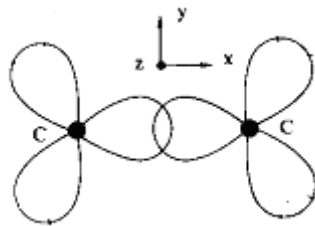

sześciokątna sieć grafitu to sieć rombowa Bravais z dwoma (2) atomami (takimi samymi) węgla w bazie

C – $1s^2, 2s^2 2p^2$

elektrony powłoki $n=2$ biorą udział w wiązaniu
hybrydyzacja sp^2 - 3 orbitale zhybrydowane (120°) +

jeden orbital p_z -

(orbital p_z prostopadły do płaszczyzny rysunku)

elektrony obsadzające ten orbital decydują o własnościach fizycznych i chemicznych grafitu

(najwyższe energetycznie – najslabiej związane z jądrami – najbardziej „zewnetrzne”)

elementarne wektory sieci prostej (definiujące kom. element.)

(w bazie kartezyjskiej X,Y)

$$a_1 = \left[\frac{\sqrt{3}}{2} a, \frac{a}{2} \right], \quad a_2 = \left[\frac{\sqrt{3}}{2} a, -\frac{a}{2} \right]$$

$$a = |a_i| = a_{c-c} (3)^{1/2}$$

najbliżsi sąsiedzi dla danego atomu to:

$$\mathbf{R}_1 = [a/\sqrt{3}, 0], \quad \mathbf{R}_2 = [-a/(2\sqrt{3}), a/2], \quad \mathbf{R}_3 = [-a/(2\sqrt{3}), -a/2]$$

element macierzowy hamiltonianu pomiędzy orbitalami p_z na sąsiednich atomach oznaczmy jako t

element węzłowy oznaczmy jako ε

$$(\mathbf{H} - \mathbf{E}) \varphi = \mathbf{S} \varphi \quad (\mathbf{B})$$

$$H = \begin{bmatrix} \varepsilon & t \cdot f(\mathbf{k}) \\ t \cdot f^*(\mathbf{k}) & \varepsilon \end{bmatrix}, \quad S = \begin{bmatrix} 1 & s \cdot f(\mathbf{k}) \\ s \cdot f^*(\mathbf{k}) & 1 \end{bmatrix}$$

$\mathbf{k} = (k_x, k_y)$, s – całka nakrywania pomiędzy sąsied. orbitalami

$$f(\mathbf{k}) = e^{ik_x a / \sqrt{3}} + 2e^{-ik_x a / (2\sqrt{3})} \cos(k_y a / 2)$$

rozwiązując zagadnienie własne (B) dostajemy

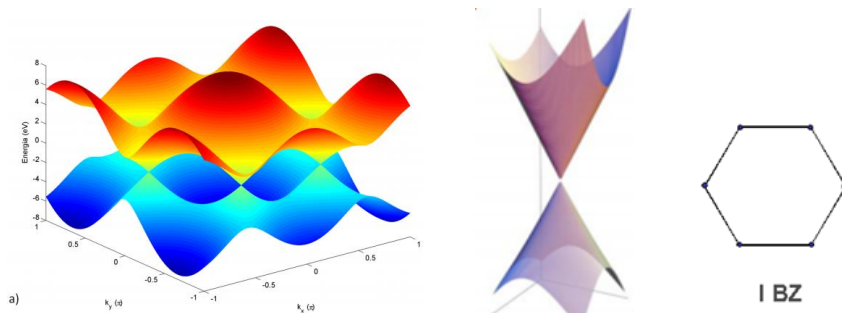
$$E^\pm(\mathbf{k}) = \frac{\varepsilon \pm t \cdot w(\mathbf{k})}{1 \pm s \cdot w(\mathbf{k})}$$

gdzie

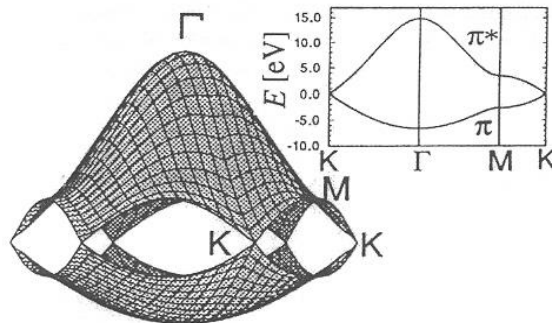
$$w(\mathbf{k}) = \sqrt{|f(\mathbf{k})|^2}$$

zaniedbując s , ($s=0$) i kładąc $\varepsilon = 0$ (skalowanie energii)

$$E(\mathbf{k}) = \pm t \left[1 + 4 \cos(\sqrt{3}k_x a / 2) \cos(k_y a / 2) + 4 \cos^2(k_y a / 2) \right]^{1/2}$$

a z S różnym od zera:

mamy teraz 2 pasma (+/-)

łatwo zauważyć, że w 6-ciu punktach K IBZ, przerwa wynosi 0,

- każdy atom dostarcza 1 elektron p_z
- 2 elektrony na komórkę elementarną
- ze względu na spin, tylko dolne pasmo jest wypełnione

zatem grafit to semimetal (półmetal)

• sieci układów złożonych

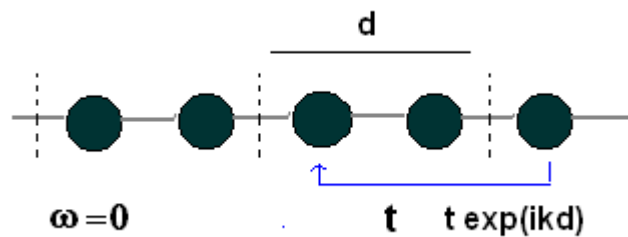
1. supersieci półprzewodnikowe
2. nanorurki węglowe

postępowanie:

- definiujemy „superkomórkę” SC
- węzły wewnątrz SC wiążemy całkami rezonansowymi t
- węzły z jednej granicy SC wiążemy z węzłami z naprzeciwległej granicy SC przez $t \exp(ikd)$, gdzie d – rozmiar SC

przykład 1)

łańcuch taki jak w (A)

(kładąc $\alpha + \varepsilon = 0$)

$$H = \begin{bmatrix} 0 & t(1 + e^{ikd}) \\ t(1 + e^{-ikd}) & 0 \end{bmatrix}$$

$d = 2a$

zatem

$$E^2 = t^2 [1 + \exp(-ikd)] [1 + \exp(ikd)]$$

$$E = \pm 2 t \cos(ka)$$

pamiętając, że teraz IBZ jest 2 x mniejsza

$$k = [-\pi / (2a), +\pi / (2a)]$$

dwa stykające się pasma, o łącznej szerokości takiej samej jak dla przypadku (A)

$$a = 1$$

